

[Strona Główna](#) > ... > [Postępowanie Sądowe](#) > [Sprawy Cywilne](#) > [Przeprowadzanie Dowodów](#) > [Germany](#)

Przeprowadzanie dowodów

Autor treści:

European Judicial Network
(in civil and commercial
matters)

1 Ciężar dowodu

1.1 Jakie zasady obowiązują w odniesieniu do ciężaru dowodu?

Co do zasady w postępowaniu cywilnym każda strona ma obowiązek udowodnić, że zostały spełnione przesłanki normy prawnej przemawiającej na jej korzyść. Z tego względu rozkład ciężaru dowodu często opiera się na przepisach prawa cywilnego materialnego, takich jak kodeks cywilny (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB); w przepisach tych określono podstawy roszczenia, normy pomocnicze (*Hilfsnormen*) oraz zasady wnoszenia zarzutów i sprzeciwów. Jeżeli spełniona jest norma prawna wskazująca, że zgłoszone roszczenie jest skutkiem prawnym sytuacji faktycznej (np. § 433 kodeksu cywilnego dotyczący zawarcia umowy sprzedaży), obowiązek przedstawienia tych faktów i – jeżeli strona przeciwna zgłosi wobec nich sprzeciw – ciężar ich udowodnienia spoczywa zasadniczo na stronie zgłaszającej roszczenie na ich podstawie (np. roszczenie o zapłatę ceny zakupu). Z kolei strona przeciwna musi uprawdopodobnić i udowodnić, że jest uprawniona do zgłaszania wszelkich roszczeń przeciwstawnych lub zarzutów (np. do dochodzenia wykonania). Jeżeli po wyczerpaniu wszystkich środków dowodowych dopuszczalnych w postępowaniu nadal zachodzą wątpliwości dotyczące zasadniczej okoliczności faktycznej, konieczne jest ustalenie, na kim spoczywa ciężar dowodu. Strona, na której zgodnie z przepisami spoczywa ciężar udowodnienia faktu, co do którego zachodzą wątpliwości, przegrywa sprawę, jeżeli nie dopełni tego obowiązku.

1.2 Czy obowiązują zasady, które wyłączają konieczność dowodzenia niektórych faktów? W jakich przypadkach? Czy możliwe jest przedstawienie dowodu w celu obalenia szczególnego domniemania prawnego?

W prawie niemieckim przewidziano różne formy ułatwień dowodowych, włącznie z przeniesieniem ciężaru dowodu. W szczególności przewidziano:

1. Przeniesienie ciężaru dowodu

W postępowaniu cywilnym ciężar dowodu można przenieść, co oznacza odwrócenie podstawowej zasady, zgodnie z którą ciężar udowodnienia faktu spoczywa na stronie, która z faktu tego wywodzi skutki prawne. Przeniesienie ciężaru dowodu skutkuje tym, że to strona przeciwna ma obowiązek udowodnić nieprawdziwość faktu, który przemawia na korzyść strony zgłaszającej roszczenie. Przykładowo § 477 kodeksu cywilnego zawiera klauzule dotyczące przeniesienia ciężaru dowodu w prawie sprzedaży. § 477 ust. 1 zdanie pierwsze kodeksu cywilnego stanowi, co następuje: „Jeżeli w ciągu jednego roku od chwili przejścia ryzyka okaże się, że stan towarów jest sprzeczny z wymogami określonymi w § 434 lub § 475b kodeksu cywilnego, domniemywa się, że towary były wadliwe już w chwili przejścia ryzyka, chyba że domniemanie to jest sprzeczne z naturą towarów lub ich wadliwym stanem. [...]” W takim przypadku to nie kupujący ma obowiązek udowodnić, że wada istniała już w chwili wydania rzeczy, lecz to na sprzedawcy spoczywa ciężar udowodnienia, że taka wada wówczas nie występowała.

2. Ułatwienie dowodowe

a) Zasada domniemania prawnego (*gesetzliche Vermutung*) stanowi, że w niektórych okolicznościach (przesłanka domniemania) z mocy prawa zakłada się istnienie wynikających z nich okoliczności, które przyjmuje się za podstawę oceny prawnej. Domniemania prawne stanowią ułatwienie dowodowe dla strony, która ma obowiązek przedstawić i udowodnić wyłącznie fakty, na których opiera się domniemanie. Zgodnie z § 292 kodeksu postępowania cywilnego (*Zivilprozessordnung* – ZPO) domniemanie prawne można obalić dowodem przeciwnym. Domniemania prawne mogą dotyczyć faktów, czego przykładem jest domniemanie przekazania wierzycielowi hipotecznego listu zastawnego (*Hypothekenbrief*) na podstawie faktu, że wierzyciel jest w jego posiadaniu (§ 1117 ust. 3 kodeksu cywilnego). Domniemania mogą również dotyczyć praw, czego przykładem jest domniemanie, że posiadacz postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku ma status spadkobiercy (§ 2365 kodeksu cywilnego).

b) Domniemanie faktyczne (*tatsächliche Vermutung*) występuje wtedy, gdy sąd – na podstawie własnego doświadczenia lub opinii biegłego – może uznać za ustalone nieudowodnione fakty, jeżeli wniosek taki można wyprowadzić z innych ustalonych faktów (**dowód pośredni**). Można na przykład wnioskować, że skoro temperatura w określonym czasie była zdecydowanie powyżej 0 °C, to z doświadczenia życiowego wynika, że nie mogła wówczas wystąpić gołoledź i dana osoba nie mogła się poślizgnąć – jest to domniemanie faktyczne. Strona przeciwna może zakwestionować domniemanie w oparciu o fakty, które powodują powstanie poważnych wątpliwości co do tego, czy dane zdarzenie wystąpiłoby w następstwie normalnego biegu zdarzeń.

3. W orzecznictwie w coraz szerszym zakresie definiuje się ciężar dowodu w oparciu o zasadę słuszności i sprawiedliwego wyważenia interesów w określonych obszarach ryzyka. Poniżej przedstawiono najistotniejsze przykłady.

- Odpowiedzialność za produkt (§ 823 ust. 1 kodeksu cywilnego)

Ciężar dowodu co do produktu wadliwego, naruszenia dóbr prawnie chronionych oraz związku przyczynowego pomiędzy tymi dwoma elementami spoczywa na stronie poszkodowanej. Z drugiej strony na producencie spoczywa obowiązek udowodnienia, że spełnił swoje zobowiązania w zakresie organizacji, zapewnienia instrukcji obsługi, nadzoru po wprowadzeniu do obrotu i zapobiegania zagrożeniom, w związku z czym nie można mu przypisać żadnej winy.

- Obowiązek udzielania informacji i porad

W przypadku niedotrzymania zobowiązania umownego lub przedumownego w zakresie udzielania informacji i porad na stronie naruszającej takie zobowiązanie spoczywa ciężar udowodnienia, że szkoda została poniesiona również w przypadku dotrzymania zobowiązania przez tę stronę. Domniemywa się, że strona poszkodowana postąpiłaby zgodnie z otrzymanymi informacjami.

1.3 Do jakiego stopnia sąd musi być przekonany o fakcie, aby oprzeć orzeczenie na istnieniu tego faktu?

W § 286 kodeksu postępowania cywilnego ustanowiono podstawową zasadę prawa procesowego cywilnego, jaką jest swobodna ocena dowodów (*Freiheit der Beweiswürdigung*). Zgodnie z tą zasadą sąd orzeka o prawdziwości lub nieprawdziwości faktu po uwzględnieniu całego przewodu oraz wniosków wyciągniętych z wszelkich przeprowadzonych dowodów.

Samo wykazanie znacznego lub wysokiego stopnia prawdopodobieństwa nie jest równoznaczne z wystarczającym udowodnieniem prawdziwości danego faktu, choć z drugiej strony nie jest konieczne wykluczenie wszelkich wątpliwości. Wymagany jest stopień pewności, który jest wystarczający w praktyce i który zmniejsza pozostałe wątpliwości, niekoniecznie całkowicie je wykluczając.

Wyjątek od wymaganego standardu dowodowego stosuje się w przypadkach, gdy zgodnie z ustawą wystarczy uprawdopodobnienie faktów – dowody *prima facie* (np. w przypadku środków tymczasowych). Twierdzenie uznaje się za uprawdopodobnione, jeżeli zachodzi znaczne prawdopodobieństwo, że jest ono zgodne z prawdą. Strony nie są obowiązane korzystać z formalnych środków dowodowych w celu uprawdopodobnienia faktu (do tej kategorii należą zeznania świadków, dokumenty, oględziny, opinie biegłych i przesłuchanie stron). Dopuszczalne jest na przykład także złożenie oświadczenia z mocą przysięgi (§ 294 kodeksu postępowania cywilnego).

2 Postępowanie dowodowe

2.1 Czy dowód przeprowadza się zawsze na podstawie wniosku strony czy sędzia w niektórych przypadkach może również przeprowadzić dowód z urzędu?

Zgodnie z zasadą stosowaną w postępowaniu cywilnym strony samodzielnie przedstawiają fakty i dowody na ich potwierdzenie. Sąd nie może sam przedstawić materiału dowodowego i oprzeć na nim wyroku. Sąd ma natomiast obowiązek udzielać informacji i porad zgodnie z § 139 kodeksu postępowania cywilnego.

W niektórych przypadkach sąd może wyjątkowo przeprowadzić dowód z urzędu, co jest sprzeczne z zasadą kontradiktoryjności, przy czym wyjątki takie powinny być uzasadnione koniecznością przedstawienia faktów przez strony i nie mogą być stosowane w celu samego zbadania stanu faktycznego.

Sąd może zatem z urzędu zarządzić przeprowadzenie oględzin oraz sporządzenie opinii i konsultację biegłego (§ 144 kodeksu postępowania cywilnego), przedstawienie dokumentów (§ 142) i dodatkowe przesłuchanie strony (§ 448). Sąd może również z urzędu przesłuchać stronę (§ 448). Do udowodnienia faktu niezbędna jest jednak pewna doza wstępnego prawdopodobieństwa.

W postępowaniach nieprocesowych (np. w sprawach dotyczących opieki i sprawach spadkowych) i w sprawach rodzinnych (takich jak sprawy dotyczące pieczy nad dzieckiem i pochodzenia dziecka), które są niesporne (tj. nie podlegają przepisom kodeksu postępowania cywilnego dotyczącym przeprowadzania dowodu), stosuje się zasadę przeprowadzania czynności wyjaśniających z urzędu (§ 26 ustawy o postępowaniu w sprawach rodzinnych i o postępowaniu nieprocesowym – Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit, FamFG). Oznacza to, że sąd z urzędu ustala fakty mające znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy i przeprowadza niezbędne dowody w odpowiedniej formie, według własnego uznania. W tym zakresie sąd nie jest ograniczony wnioskami stron. Odmienne zasady obowiązują w sprawach małżeńskich (takich jak postępowanie rozwodowe) i spornych sprawach rodzinnych (takich jak niektóre postępowania w sprawie świadczeń alimentacyjnych) (§ 113 ustawy).

2.2 Co się dzieje po przyjęciu wniosku dotyczącego przeprowadzenia dowodu?

Formalne przeprowadzenie dowodu

Jeżeli strony nie zgadzają się co do faktów, zgodnie z kodeksem postępowania cywilnego następuje formalne przeprowadzenie dowodu, co umożliwia przeprowadzenie dowodu z następujących środków dowodowych: opinie biegłych, oględziny, dokumenty, zeznania świadków i przesłuchania stron (zob. poniżej). Po przedstawieniu dowodów przez stronę sąd zarządza przeprowadzenie dowodu co do faktów, które wymagają udowodnienia. Zasadniczo odbywa się to bez szczególnych formalności w trakcie rozprawy lub w drodze postanowienia o przeprowadzeniu dowodu zgodnie z § 358 kodeksu postępowania cywilnego. Zgodnie z § 359 kodeksu w postanowieniu o dopuszczeniu dowodu oznacza się sporne fakty, co do których ma zostać przeprowadzony dowód, dowód, który ma zostać przeprowadzony, wraz ze wskazaniem imion i nazwisk świadków i biegłych, którzy mają zostać przesłuchani, lub strony, która ma zostać przesłuchana, jak również oznacza się stronę powołującą się na takie dowody.

Przeprowadzenie dowodu odbywa się zgodnie z właściwymi przepisami (§§ 355–484 kodeksu postępowania cywilnego). W szczególności należy przestrzegać zasady bezpośredniego przeprowadzenia dowodu (§ 355) i udziału stron (§ 357).

Pierwsza z tych zasad stanowi, że dowód należy przeprowadzić bezpośrednio przed składem sędziowskim rozpoznającym sprawę, ponieważ to on dokonuje oceny dowodu. Jedyny wyjątek dotyczy sytuacji, w której zgodnie z ustawą odpowiedzialność za przeprowadzenie dowodu może zostać przeniesiona na członka składu sędziowskiego (§ 361 kodeksu postępowania cywilnego) lub inny sąd (§ 362). Zgodnie z zasadą udziału stron strony mają prawo do obecności w trakcie przesłuchania świadków, a także do zadawania pytań świadkom (§ 397).

Zgodnie z § 285 kodeksu postępowania cywilnego wyniki przeprowadzonych dowodów są następnie omawiane podczas rozprawy. Zgodnie z § 286 kodeksu sąd ustala okoliczności faktyczne sprawy w oparciu o wszystkie ustalenia poczynione w toku postępowania, w tym przeprowadzone dowody; sąd dokonuje tego w drodze

swobodnej oceny.

Nieformalne przeprowadzenie dowodu

W odróżnieniu od formalnego przeprowadzenia dowodu nieformalne przeprowadzenie dowodu umożliwia ustalenie faktów za pomocą wszelkich środków dowodowych, które sąd uzna za niezbędne, w dużej mierze bez konieczności spełnienia wymogów formalnych. Zgodnie z § 284 kodeksu postępowania cywilnego nieformalne przeprowadzenie dowodu w postępowaniu cywilnym jest możliwe wyłącznie za zgodą stron.

Jeżeli w postępowaniu podlegającym ustawie o postępowaniu w sprawach rodzinnych i o postępowaniu nieprocesowym formalne przeprowadzenie dowodu nie jest wymagane przez prawo, sąd może przeprowadzić dowód w trybie formalnym lub nieformalnym w celu uzyskania pewności co do faktów (§§ 29 i 30 ustawy). Strony mogą wskazywać sądowi możliwe do przeprowadzenia dowody, ale to sąd z urzędu i według własnego uznania określa konieczność, zakres i metodę przeprowadzenia dowodu.

2.3 W jakich przypadkach sąd odrzuci wniosek dowodowy strony?

Wniosek dowodowy może zostać odrzucony ze względów proceduralnych lub zgodnie z przepisami dotyczącymi dowodów, gdy:

- fakty nie wymagają udowodnienia, tj. zostały już udowodnione, są powszechnie znane lub bezsporne;
- fakty są nieistotne, tj. nie mogą w żaden sposób wpłynąć na wyrok;
- środki dowodowe są niewłaściwe, by udowodnić dany fakt (sytuacja taka występuje rzadko, ponieważ nie można ocenić dowodu przed jego przeprowadzeniem);
- uzyskanie dowodu jest niemożliwe;
- dowody są niedopuszczalne, np. na skutek nadużycia polegającego na wysuwaniu nieuzasadnionych twierdzeń lub obowiązku zachowania poufności przez świadków (o ile świadkowie nie zostali z takiego obowiązku zwolnieni);
- przeprowadzenie dowodu uzależnione jest od uznania sądu, np. w przypadku ustalania wysokości odszkodowania w trybie § 287 kodeksu postępowania cywilnego;
- fakty zostały ustalone w toku innego postępowania w sposób wiążący dla obydwu stron;
- wniosek nie został wniesiony w terminie (§ 296 ust. 1 kodeksu postępowania cywilnego);
- przeprowadzenie dowodu utrudnia przeszkoda o nieokreślonym czasie trwania, upłynął przewidziany termin bądź postępowanie uległo opóźnieniu z innych przyczyn (§ 356 kodeksu postępowania cywilnego).

2.4 Jakie wyróżnia się środki dowodowe?

Wyróżnia się pięć rodzajów środków dowodowych w ramach formalnego przeprowadzenia dowodu:

- Oględziny, §§ 371–372a kodeksu postępowania cywilnego

Polegają na bezpośrednim badaniu dowodu przez sąd przy pomocy zmysłów i przeprowadzane są w celach dowodowych. Mimo wprowadzającego w pewnym stopniu w błąd pojęcia *Augenschein*, czyli „badanie wzrokowe”, oględziny można przeprowadzać także przy pomocy zmysłów dotyku, węchu, słuchu i smaku. W związku z tym przedmiotem oględzin mogą być również nagrania dźwiękowe i wizualne oraz nośniki danych.

- Zeznania świadków, §§ 373–401 kodeksu postępowania cywilnego

Świadkowie mogą zeznawać w sprawie wydarzeń z przeszłości, które zaobserwowali. Świadkiem może być wyłącznie osoba niebędąca stroną w sporze.

Jeżeli do zrozumienia faktów konieczna jest wiedza specjalistyczna, mówimy o instytucji świadka posiadającego wiedzę specjalistyczną (*sachverständiger Zeuge*, § 414 kodeksu postępowania cywilnego); przykładem jest oświadczenie lekarza pogotowia występującego w sprawie obrażeń odniesionych w trakcie wypadku.

- Opinie biegłych, §§ 402–414 kodeksu postępowania cywilnego

Biegły (*Sachverständiger*) dostarcza sądowi wiedzy specjalistycznej niezbędnej do oceny faktów. Biegli nie ustalają faktów. Oczekuje się od nich przedstawienia oceny wyłącznie w oparciu o przedstawione im fakty (*Anschlussstatsachen*).

Biegły może zostać poproszony o przedstawienie swoich wniosków wyłącznie wówczas, gdy do ustalenia faktów konieczna jest wiedza specjalistyczna. Przykładem jest diagnoza lekarska.

Opinię biegłego sporządzoną na prywatne zamówienie jednej ze stron dopuszcza się tylko w drodze wyjątku i wyłącznie za zgodą obu stron.

- Dowody z dokumentów, §§ 415–444 kodeksu postępowania cywilnego

W rozumieniu kodeksu postępowania cywilnego dokumentami są oświadczenia w formie pisemnej, które mogą dostarczyć dowodów potwierdzających kwestionowane twierdzenia strony. Jeżeli chodzi o wartość dowodową, zgodnie z prawem dokumenty urzędowe (§§ 415, 417 i 418 kodeksu) i dokumenty prywatne (§ 416) mają różną wartość dowodową.

- Przesłuchanie stron, §§ 445–455 kodeksu postępowania cywilnego

Przesłuchanie stron ma charakter pomocniczy wobec innych środków dowodowych i jest dopuszczalne wyłącznie na potrzeby przedstawienia dowodu głównego (§ 445 ust. 2 kodeksu postępowania cywilnego). Co do zasady wyłącznie strona, na której spoczywa ciężar dowodu, może wnieść o przesłuchanie strony przeciwnej (§ 445 ust. 1). W innym przypadku przesłuchanie strony jest możliwe wyłącznie za zgodą strony przeciwnej lub sądu.

Z drugiej strony w ramach nieformalnego przeprowadzenia dowodu sąd może przeprowadzić niezbędny dowód w sposób, który uważa za stosowny. Do przeprowadzenia dowodu nie jest konieczne wydanie postanowienia dowodowego ani wyznaczenie terminu postępowania dowodowego. Oprócz formalnych środków dowodowych (zob. powyżej) dowody mogą obejmować np. uzyskanie oficjalnych informacji i sprawozdań od organów, nieformalną komunikację telefoniczną lub pisemną, nagrania audio i wideo oraz zapisy danych. Sąd może wykorzystać wszelkie możliwe sposoby zdobycia wiedzy, aby uzyskać pewność do faktów; jedyne ograniczenia dotyczą sytuacji, w których zgodnie z wiedzą naukową i zasadami logiki nie uda się uzyskać żadnych dalszych informacji lub w których niektóre dowody należy wykluczyć. W sprawach podlegających ustawie o postępowaniu w sprawach rodzinnych i o postępowaniu nieprocesowym wyniki przeprowadzenia dowodu należy zaprotokołować (§ 29 ust. 3 ustawy).

2.5 Jakie metody stosuje się w celu uzyskania dowodów ze świadków i czym się one różnią od środków uzyskiwania dowodów z biegłych? Jakie obowiązują zasady w odniesieniu do składania dowodów pisemnych i ekspertyz/opinii biegłych?

Wszystkie dowody mają równy status ze względu na zasadę, że sąd w ocenie dowodów kieruje się swobodą uznania; nie występują żadne różnice pod względem mocy dowodowej. Jedyne różnice wiążą się z metodą przeprowadzania dowodów.

Świadkowie

Każdy ze świadków musi być przesłuchiwany indywidualnie i pod nieobecność świadków, którzy mają zeznawać później (§ 394 ust. 1 kodeksu postępowania cywilnego). Świadkowie składający sprzeczne zeznania mogą zostać skonfrontowani (§ 394 ust. 2).

Przed przesłuchaniem świadków poucza się o konieczności mówienia prawdy oraz o możliwości zobowiązania ich do złożenia przyrzeczenia w dalszym toku postępowania (§ 395 ust. 1). Świadkowie zostają najpierw poproszeni o podanie danych osobowych (§ 395 ust. 2), a następnie przesłuchani na okoliczność sprawy (§ 396). Sąd dokłada starań, aby zeznania świadków pozostawały w związku z kwestią, w odniesieniu do której są przesłuchiwani. Może również zadawać świadkom dodatkowe pytania w celu wyjaśnienia niektórych kwestii lub uzyskania pełnego zeznania.

Strony mają prawo być obecne w trakcie przesłuchania świadków i mogą zadawać im pytania. Zasadniczo w postępowaniu, w którym obowiązuje przymus adwokacki, same strony mogą wyłącznie przedkładać pytania, które mają zostać zadane świadkom, podczas gdy zastępca procesowy może przesłuchiwać świadka bezpośrednio (§ 397).

Zasady, którym podlega przesłuchanie świadków, stosuje się również w przypadku świadków posiadających wiedzę specjalistyczną oraz przy przesłuchiowaniu samych stron (§§ 402 i 451).

Dokumenty

Co do zasady dowody z dokumentów przedstawia się poprzez złożenie dokumentu. Jeżeli strona przedstawiająca dowody nie posiada danego dokumentu, a jest on w posiadaniu strony przeciwnej lub osoby trzeciej, strona przedstawiająca dowody może wystąpić z wnioskiem, aby strona przeciwna lub osoba trzecia zostały wezwane do jego złożenia (§§ 421 i 428 kodeksu postępowania cywilnego). Obowiązek przedstawienia dokumentów jest wymogiem prawa cywilnego i ma zastosowanie w przypadku, gdy osoba przedstawiająca dowód może wezwać stronę przeciwną lub osobę trzecią do zwrotu lub złożenia danego dokumentu (§ 422). Aby przepis ten miał zastosowanie, muszą istnieć względy *prima facie* (§ 424 ust. 5 zdanie drugie). Dokumentami w rozumieniu kodeksu postępowania cywilnego są ekspertyzy i opinie biegłych.

2.6 Czy istnieją silniejsze i słabsze środki dowodowe?

Co do zasady nie. Zgodnie z zasadą wynikającą z § 286 kodeksu postępowania cywilnego, według której sąd dokonuje oceny dowodów wedle własnego uznania, wszystkie środki dowodowe mają równy status. Podstawę oceny sądu stanowi cały zebrany materiał dowodowy. Wyłącznie w wyjątkowych przypadkach sąd jest zobowiązany do przestrzegania wiążących reguł dowodowych, np. dotyczących mocy dowodowej protokołu postępowania zgodnie z § 165 kodeksu postępowania cywilnego, wyroku zgodnie z § 314 lub innych dokumentów zgodnie z §§ 415–418.

2.7 Czy udowodnienie określonych faktów wymaga oznaczonych środków dowodowych?

Nie, co do zasady w kodeksie postępowania cywilnego nie określa się obowiązkowego środka dowodowego dla udowodnienia określonych faktów.

W niektórych rodzajach postępowania przewidziano jednak wyjątki. W przypadku postępowania związanego z dokumentami i weksłami roszczenie można udowodnić wyłącznie poprzez przedstawienie dokumentów, a dowody dotyczące wszelkich pozostałych faktów są dopuszczalne wyłącznie w formie dokumentów lub przesłuchania stron (§§ 592 i nast. kodeksu).

Zgodnie z ustawą w niektórych postępowaniach, które wymagają szeroko zakrojonej interwencji w celu ochrony praw podstawowych, sąd ma obowiązek uzyskania opinii biegłego, np. przed ustanowieniem kuratora lub przed zastosowaniem środka polegającego na umieszczeniu w zakładzie zamkniętym (*Unterbringungsmaßnahme*) (§§ 280 i 312 ustawy o postępowaniu w sprawach rodzinnych i o postępowaniu nieprocesowym).

2.8 Czy świadkowie są zobowiązani przepisami prawa do zeznawania?

Wszyscy świadkowie podlegający jurysdykcji sądów niemieckich, którzy zostali należycie wezwani, mają obowiązek stawić się na rozprawie oraz złożyć zeznania i przyrzeczenie.

Obowiązek świadka polegający na składaniu zeznań obejmuje również obowiązek sprawdzenia własnej wiedzy w oparciu o dokumenty oraz odświeżenia własnej pamięci (§ 378 kodeksu postępowania cywilnego). Świadkowie nie mają obowiązku ustalania faktów, które są im nieznanne.

2.9 W jakich przypadkach mogą odmówić składania zeznań?

W kodeksie postępowania cywilnego rozróżnia się prawo świadka do odmowy składania zeznań z przyczyn osobistych (§ 383 kodeksu postępowania cywilnego) oraz z przyczyn obiektywnych (§ 384). Prawo świadka do odmowy składania zeznań na podstawie § 383 kodeksu postępowania cywilnego wynika z więzi rodzinnych lub obowiązku zachowania tajemnicy służbowej, co ma służyć uniknięciu konfliktu interesów.

Prawo świadka do odmowy składania zeznań z przyczyn osobistych dotyczy narzeczonych (pkt 1), małżonków (pkt 2) oraz zarejestrowanych partnerów (pkt 2a) w trakcie trwania oraz po zakończeniu związku małżeńskiego lub partnerskiego. Osoby, które są lub były ze stroną spokrewnione albo spowinowacone w linii prostej bądź są lub były ze stroną spokrewnione do trzeciego stopnia lub spowinowacone do drugiego stopnia w linii bocznej, również mają prawo do odmowy składania zeznań (pkt 3). Pokrewieństwo w linii bocznej oznacza więzi, które nie wynikają z linii prostej, lecz opierają się na pochodzeniu od tej samej osoby trzeciej. Stopień pokrewieństwa lub powinowactwa określa się według liczby urodzeń następujących między osobami.

Zgodnie z § 383 ust. 1 pkt 4 kodeksu postępowania cywilnego osoby duchowne oraz osoby, które zajmują lub

zajmowały się zawodowo przygotowaniem, produkcją lub dystrybucją czasopism bądź programów radiowych i telewizyjnych (pkt 5), a także osoby, którym z racji urzędu, stanowiska lub zawodu powierzane są informacje, które ze względu na ich charakter lub obowiązujące przepisy nie mogą być ujawniane (pkt 6), również nie są zobowiązane do składania zeznań.

Prawo świadka do odmowy składania zeznań z przyczyn zawodowych obejmuje wszelkie informacje znane wyżej wymienionym osobom z racji zajmowanej przez nie szczególnej pozycji.

Prawo świadka do odmowy składania zeznań zgodnie z § 384 kodeksu postępowania cywilnego ma natomiast chronić świadka przed negatywnymi konsekwencjami konieczności składania zeznań. Świadek uprawniony do odmowy składania zeznań na podstawie tego paragrafu ma wyłącznie prawo odmówić odpowiedzi na konkretne pytania, ale nie może odmówić złożenia zeznań w ogóle.

Prawo do odmowy zeznań zgodnie z § 384 dotyczy pytań, które w razie udzielenia odpowiedzi naraziłyby świadka lub osobę o więziach rodzinnych określonych w § 383 kodeksu na bezpośrednie szkody finansowe (pkt 1), utratę dobrego imienia bądź ryzyko wszczęcia postępowania karnego lub administracyjnego (pkt 2). Świadców nie muszą również odpowiadać na pytania, gdyby wymagało to od nich ujawnienia tajemnicy handlowej lub tajemnicy przedsiębiorstwa (pkt 3).

W § 385 kodeksu postępowania cywilnego uregulowano niektóre wyjątki od opisanych powyżej praw świadków do odmowy składania zeznań. Szczególnie istotny jest przepis § 385 ust. 2, na podstawie którego zwalnia się osoby duchowne oraz osoby objęte wymogiem zachowania milczenia wynikającym z prawa materialnego zgodnie z § 383 ust. 1 pkt 6 z obowiązku zachowania milczenia i w związku z tym przywraca się ich obowiązek składania zeznań.

2.10 Czy osoba, która odmawia złożenia zeznań, może być ukarana lub zmuszona do zeznawania?

Tak. W przypadku niestawiennictwa świadka, który został należycie wezwany, sąd wymierza grzywnę administracyjną w trybie § 380 ust. 1 kodeksu postępowania cywilnego, a w przypadku jej nieuiszczenia zamienia ją na karę pozbawienia wolności. Zgodnie z § 6 ust. 1 ustawy wprowadzającej kodeks karny (Einführungsgesetz zum Strafgesetzbuch) wysokość grzywny wynosi od 5 do 1 000 euro, zaś zgodnie z § 6 ust. 2 tej samej ustawy wymiar kary pozbawienia wolności wynosi od jednego dnia do sześciu tygodni. Świadców ponoszą również koszty powstałe na skutek ich niestawiennictwa.

W przypadku powtórnego niestawiennictwa świadka może on zostać doprowadzony na rozprawę pod przymusem zgodnie z § 380 ust. 2 kodeksu postępowania cywilnego, a równoległe wymierza się wobec niego karę administracyjną. Nie dochodzi do zastosowania tych środków, jeżeli świadek przedstawi w terminie stosowne usprawiedliwienie swojej nieobecności. Jeżeli usprawiedliwienie nie zostanie dostarczone w terminie, świadek ma obowiązek udowodnić, że nie ponosi odpowiedzialności za zwłokę (§ 381 kodeksu).

W przypadku gdy świadek odmawia złożenia zeznań lub przyrzeczenia bez podania przyczyny lub podaje przyczynę, która ostatecznie zostaje uznana za nieistotną, mogą wobec niego zostać zastosowane w trybie § 390 ust. 1 kodeksu postępowania cywilnego te same środki co wobec świadka, który nie stawia się na wezwanie bez wyjaśnienia. Jeżeli świadek powtórnie odmawia stawiennictwa, można wnieść o jego zatrzymanie w celu skłonienia go do złożenia zeznań, przy czym zatrzymanie takie odbywa się wyłącznie na czas rozprawy (§ 390 ust. 2 kodeksu).

2.11 Czy przewiduje się, że od niektórych osób nie można uzyskać dowodów?

Nie, co do zasady nie wyłącza się jednostek z uczestnictwa w postępowaniu w charakterze świadka. W postępowaniu w charakterze świadka może wziąć udział każda osoba, niezależnie od wieku czy zdolności do czynności prawnych, której dojrzałość pozwala na obserwowanie faktów oraz zrozumienie dotyczących ich pytań i udzielenie odpowiedzi na te pytania.

Nie przewidziano szczególnych zasad dotyczących osób, które poniosły wcześniej odpowiedzialność karną za umyślne składanie fałszywych zeznań lub krzywoprzysięstwo.

W charakterze świadka nie może jednak występować osoba uczestnicząca bezpośrednio w postępowaniu jako

strona lub pełnomocnik procesowy strony. Wyjątek stosuje się w przypadku współuczestników sporu w odniesieniu do faktów, które dotyczą wyłącznie innych współuczestników sporu. W niektórych okolicznościach w charakterze świadka wystąpić może pełnomocnik, o ile przedmiot przesłuchania wykracza poza zakres spraw objętych stosunkiem pełnomocnictwa. Kurator może na przykład zeznawać na temat faktów niemających związku z jego obowiązkami w postępowaniu, którego stroną jest osoba znajdująca się pod jego kuratelą.

Odpowiedni moment, by określić zdolność do składania zeznań w charakterze świadka, stanowi przesłuchanie.

2.12 Jaką rolę odgrywa sędzia i strony w przesłuchaniu świadka? W jakich warunkach można przesłuchać świadka w trybie wideokonferencji lub za pośrednictwem innych środków technicznych?

Świadków przesłuchują sędzia lub sędziowie. Przesłuchanie świadków można również powierzyć jednemu członkowi składu sędziowskiego rozpoznającego sprawę lub innemu sądowi, w szczególności jeżeli można od początku założyć, że skład sędziowski będzie w stanie właściwie ocenić środki dowodowe bez konieczności czynnego uczestnictwa w przeprowadzeniu dowodu.

Każdy ze świadków musi być przesłuchiwany indywidualnie i pod nieobecność świadków, którzy mają zeznawać później (§ 394 ust. 1 kodeksu postępowania cywilnego). Świadkowie składający sprzeczne zeznania mogą zostać skonfrontowani (§ 394 ust. 2).

Strony mają prawo być obecne w trakcie przesłuchania świadków i mogą zadawać im pytania. Zasadniczo w postępowaniu, w którym obowiązuje przymus adwokacki, same strony mogą wyłącznie przedkładać pytania, które mają zostać zadane świadkom, podczas gdy zastępca procesowy może przesłuchiwać świadka bezpośrednio (§ 397).

Przesłuchanie świadka za pośrednictwem wideokonferencji jest dopuszczalne za zgodą sądu i na wniosek (co najmniej) jednej ze stron, zgodnie z § 128a ust. 2 kodeksu postępowania cywilnego.

3 Ocena dowodów

3.1 Czy istnieją ograniczenia nałożone na sąd dotyczące uwzględniania przez sąd w orzeczeniu dowodów, które zostały zebrane przez stronę niezgodnie z prawem?

Co do zasady w postępowaniu cywilnym nie przewidziano przepisów, na podstawie których sąd nie może wykorzystać konkretnego dowodu. Jedynym wyjątkiem jest sytuacja, w której sąd nie może uwzględniać wyroków, które zostały lub mają zostać usunięte z Centralnego Rejestru Federalnego (§ 51 ustawy o Centralnym Rejestrze Federalnym – Bundeszentralregistergesetz).

Zakaz wykorzystania dowodu przez sąd w postępowaniu cywilnym może jednak wynikać z orzecznictwa Federalnego Trybunału Konstytucyjnego (Bundesverfassungsgericht) i ma zastosowanie w przypadkach, gdy przeprowadzenie dowodu stanowiłoby niezgodne z prawem naruszenie konstytucyjnych praw podstawowych strony kwestionującej dowód, w szczególności godności ludzkiej i ogólnych dóbr osobistych, oraz gdy wykorzystanie dowodu nie może być uzasadnione w drodze wyjątku. Należy ocenić wagę korzyści i interesów przy uwzględnieniu wszystkich okoliczności konkretnej sprawy.

Przykładowo zgodnie ze wspomnianym orzecznictwem sąd nie może zasadniczo wykorzystać dowodu uzyskanego na przykład poprzez potajemne nagranie dźwiękowe, wykorzystanie zminiaturyzowanych nadajników, mikrofonów kierunkowych lub aparatów komunikacji wewnętrznej w celu podsłuchiwania rozmów, a także wykorzystać jako dowód pozyskanych w sposób niezgodny z prawem dokumentów osobistych, takich jak pamiętniki czy korespondencja prywatna.

We wszystkich takich sytuacjach w drodze wyjątku w oparciu o wyważenie sprzecznych interesów w poszczególnych przypadkach może zostać jednak podjęta decyzja o wykorzystaniu dowodów uzyskanych w sposób nielegalny, o ile nie narusza to istotnych obszarów życia prywatnego.

Decyzję o tym, czy należy wykluczyć dowody uzyskane wskutek naruszenia przepisów procesowych, podejmuje się odrębnie w odniesieniu do poszczególnych zasad. Uchybienia procesowe dotyczące sposobu prowadzenia

rozprawy można naprawić zgodnie z § 295 ust. 1 kodeksu postępowania cywilnego. Na przykład przesłuchanie określonej strony w charakterze świadka jest uchybieniem procesowym, które można naprawić – dowód można wykorzystać, o ile strony odstąpią od zastosowania danej zasady ogólnej lub nie zgłoszą zarzutu uchybienia procesowego do momentu zamknięcia rozprawy. Uchybienie polegające na niepowiadomieniu świadka o przysługującym mu prawie do odmowy zeznań również można naprawić zgodnie z § 295 ust. 1 kodeksu.

Nie ma jednak możliwości odstąpienia od stosowania norm służących interesowi publicznemu (§ 295 ust. 2). Dotyczy to wszelkich kwestii, które sąd musi uwzględnić z urzędu, takich jak wymogi procesowe, dopuszczalność apelacji oraz wyłączenie sędziów.

3.2 Czy moje oświadczenie, jako strony w sprawie, uznaje się za dowód?

Jak wyjaśniono w pkt 2.4, w określonych okolicznościach przesłuchanie stron może być dopuszczalne jako środek dowodowy. Ocena takiego dowodu zależy od uznania sądu (§ 286 kodeksu postępowania cywilnego).

4 Czy zgodnie z art. 2 ust. 1 rozporządzenia o przeprowadzaniu dowodów dane państwo członkowskie wskazało inne organy, które są właściwe do przeprowadzania dowodów do celów postępowania sądowego w sprawach cywilnych lub handlowych na podstawie tego rozporządzenia? Jeżeli tak, to w jakim postępowaniu są one właściwe do przeprowadzenia dowodu? Czy mogą one tylko wnioskować o przeprowadzenie dowodu, czy również udzielać pomocy w przeprowadzeniu dowodu na podstawie wniosku złożonego przez inne państwo członkowskie? Zob. również informacje przekazane zgodnie z art. 2 ust. 1 rozporządzenia o przeprowadzaniu dowodów

Nie.

■ Ostatnia aktualizacja: 22/12/2025

Za wersję tej strony w języku danego kraju odpowiada właściwy punkt kontaktowy Europejskiej Sieci Sądowej (EJN). Tłumaczenie zostało wykonane przez służby Komisji Europejskiej. Jeżeli właściwy organ krajowy wprowadził jakieś zmiany w wersji oryginalnej, mogły one jeszcze nie zostać uwzględnione w tłumaczeniu. ESS ani Komisja Europejska nie ponoszą odpowiedzialności za wszelkie informacje, dane lub odniesienia zawarte w tym dokumencie. Informacje na temat przepisów dotyczących praw autorskich, które obowiązują w państwie członkowskim odpowiedzialnym za niniejszą stronę, znajdują się w informacji prawnej.